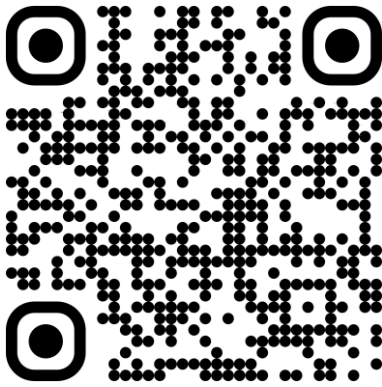

Arnavutçadaki Türkizmlerin Tarihsel ve Etimolojik Sözlüğü (1555–1954)

A Historical-Etymological Dictionary Of Turkisms in Albanian (1555-1954)

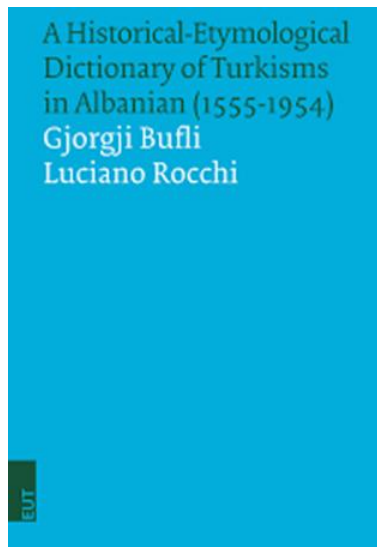
Fatma HOŞCA ¹

¹ Sorumlu yazar/Corresponding author:
Fatma HOŞCA (Dr. Öğretim Üyesi), Tiran
New York Üniversitesi, Hukuk ve Sosyal
Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Tiran/Arnavutluk.
E-posta: fatmahosca@unyt.edu.al
ORCID: 0000-0003-2245-1438

Başvuru/Submitted: 10 Nisan 2026
Kabul/Accepted: 20 Mayıs 2026

Atıf/Citation: Hoşca. F. (2026).
Arnavutçadaki Türkizmlerin Tarihsel ve
Etimolojik Sözlüğü (1555–1954). *BELGÜ
Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4, 69-72.
DOI: 10.59577/belgudilveedebiyat.1927482

ÖZ

Bu çalışma, Gjorgji Bufli ve Luciano Rocchi tarafından hazırlanan A Historical-Etymological Dictionary of Turkisms in Albanian (1555–1954) adlı eserin tanıtımını yapmayı amaçlamaktadır. Söz konusu eser, Arnavutçadaki Türkçe kökenli kelimeleri tarihsel ve etimolojik açıdan inceleyen kapsamlı bir sözlük çalışmasıdır. Yazarlar, 1555 yılından 1954 yılına kadar uzanan yazılı kaynaklara dayanarak Türkçe alıntılarının ilk tanıklanma tarihlerini tespit etmekte ve bu unsurların

kronolojik yapısını ortaya koymaktadır. Çalışmada eserin yöntemi, kapsamı ve sözlük yapısı tanıtılmıştır. Özellikle birincil kaynaklara dayalı veri sunumu, kelime varyantlarının gösterilmesi ve etimolojik çözümlemeler üzerinde durulmuştur. Sözlük, yaklaşık 3.500 Türkçe alıntı kelimeyi kapsamakta ve bunların Arnavutçadaki ses, biçim ve anlam uyarlamaları hakkında ayrıntılı bilgi sunmaktadır. Her madde, Türkçe kaynak biçimi, Arnavutçadaki biçim ve varyantları, ilk tanıklanma tarihi, kaynağı ve etimolojik bir açıklama içermektedir. Ayrıca eserin, yalnızca Arnavutçanın tarihsel söz varlığını ortaya koymakla kalmayıp Türkçenin Balkan dilleri üzerindeki etkisini anlamaya da katkı sağladığı vurgulanmıştır. Eser, Osmanlı İmparatorluğu ile Arnavut halkları arasındaki dört yüzyıllık dilsel ve kültürel temas hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Bununla birlikte, çalışmanın ağırlıklı olarak yazılı kaynaklara dayanması, yazılı belgelere geçmemiş ağız malzemesinin ve sözlü varyantların dışarıda kalması gibi bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Eser, Arnavutça ile Türkçe arasındaki dilsel etkileşimi tarihsel derinliğiyle ortaya koyan, alan araştırmacıları için önemli ve güvenilir bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arnavutça, Türkçe alıntılar, etimoloji, tarihsel sözlük bilimi, dil etkileşimi.

ABSTRACT

This study aims to introduce the work *A Historical-Etymological Dictionary of Turkisms in Albanian (1555–1954)* prepared by Gjorgji Bufli and Luciano Rocchi. This work is a comprehensive dictionary study that examines Turkish-origin words in Albanian from a historical and etymological perspective. Based on written sources spanning from 1555 to 1954, the authors identify the first attestation dates of Turkish loanwords and reveal the chronological structure of these elements. The study introduces the dictionary's method, scope, and structure, with particular emphasis on primary source-based data presentation, demonstration of word variants, and etymological analyses. The dictionary covers approximately 3,500 Turkish loanwords and provides detailed information on their phonetic, morphological, and semantic adaptations in Albanian. Each entry includes the Turkish source form, the Albanian form with its variants, the first attestation date and source, and an etymological commentary when necessary. Furthermore, it is emphasized that the work not only reveals the historical vocabulary of Albanian but also contributes to understanding the influence of Turkish on Balkan languages. The dictionary provides valuable insights into the linguistic and cultural contact between the Ottoman Empire and the Albanian-speaking peoples over four centuries. However, it is also noted that the work's primary reliance on written sources leads to certain limitations. These limitations include the exclusion of oral material and dialectal variants that were never recorded in written documents. Despite these limitations, the work constitutes an important and reliable reference source for researchers in the field of Balkan linguistics, Turcology, and historical lexicography. The dictionary reveals the linguistic interaction between Albanian and Turkish with its historical depth and sets a new standard for language contact research in the Balkans.

Keywords: Albanian, Turkish loanwords, Etymology, historical lexicography, language interaction.

Bufli ve Rocchi tarafından hazırlanan *A Historical-Etymological Dictionary of Turkisms in Albanian (1555–1954)* adlı eser, Arnavutçadaki Türkçe kökenli kelimeleri tarihsel ve etimolojik açıdan inceleyen kapsamlı bir sözlük çalışmasıdır. Eser, özellikle önceki araştırmalarda yeterince ele alınmayan kronoloji yapı meselesine odaklanmakta ve 1555 yılında Gjon Buzuku'nun Meshari'si ile başlayan süreçten 1954 yılında yayımlanan ilk standart tek dilli Arnavutça sözlüğe kadar uzanan dönemde yazılı kaynaklarda yer alan Türkçe alıntıları sistematik biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle çalışma hem Arnavutoloji hem de Türkoloji alanlarında önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Eser giriş (s. 7–26), sözlük bölümü (s. 27–533) ve dizin (s. 535–568) olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Arnavutluk'un Osmanlı hâkimiyeti sürecinin dilsel sonuçları ele alınmakta Türkçe alıntılarının hangi semantik alanlarda yoğunlaştığı tarihsel bir çerçevede değerlendirilmektedir. Ayrıca Boretzky ve Dizdari gibi önceki çalışmalar eleştirel bir bakış açısıyla incelenmektedir. Bu çalışmaların yöntemsel ve içeriksel sınırlılıkları ortaya konulmakta ve mevcut eserin yöntemi temellendirilmektedir.

açık 1. (Colloq) 'light-colored' 1866, Rossi 2. (Colloq) 'clearly; openly, frankly' 1866, Rossi 3. (Colloq) 'shameless, insolent' 1895, Jungg Osm., T. açık 'open; clear; light (shade of color); obscene; frank; frankly, openly' (Redhouse 1999: 7). Turcic. A/L Miklosich 1884/I: 5; Meyer 1891: 20; Çabej 1976/II: 10; Boretzky 1976: 13; Dizdari 2005: 2f.; Karaağaç 2008: 6f.; Topalli 2017: 73. T/L Räsänen 1969: 3; TETTL¹ 2002/I: 92f.; Nişanyan (non-Osm. [13th-14th cent.]).

Çalışmanın ana gövdesini oluşturan sözlük bölümü, tarihsel sözlükbilimsel bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Yazarlar, Bardhi (1635), da Lecce (1702), Kavallioti (1770), Hahn (1854) ve Jungg (1895) gibi çok sayıda birincil kaynağa dayanarak her bir kelimenin Arnavutçada ilk tanıklanma tarihini tespit etmişlerdir. Bunun yanı sıra Osmanlı Türkçesi kökenli kelimelerin etimolojik çözümlemesinde Nişanyan, Gülensoy, Tietze, Eren ve Stachowski gibi araştırmacıların çalışmalarından yararlanılmıştır.

abanoz 'ebony' 1929-31, Mann – abanos 1923, Çekrezi – ebanoz (Nst) 1948, Mann – *abinos 1702, da Lecce – *ebanos 1938, Cordignano Osm., T. abanoz 'ebony' (NR 3), with Osm. variations such as abanos, ebenos (Stachowski below). < Ar. abnūs, abanūs ~ NPers. ābnūs 'ebony'. A/L Mann 1948: 1, 93; Çabej 1976/II: 6f.; Boretzky 1976: 13; Mandalà 1995: 67; Dizdari 2005: 1; Karaağaç 2008: 1f.; Topalli 2017: 69f. T/L Räsänen 1969: 2; Stachowski 1975/I: 11; TETTL¹ 2002/I: 71; Kartallhoğlu 2016: 111; KEWT 51; Nişanyan (1354).

Eserin bir diğer özgül yanı, ödünçlemelere kaynaklık eden Türkçe kelimelerin etimolojisi ve tarihlendirilmesine gösterilen özendir. Yazarlar, Nişanyan'ın çevrimiçi etimolojik sözlüğünü temel almakla birlikte, farklı kaynaklardan hareketle kelimeleri geriye tarihlendirmiş ve böylece Türkçenin

tarihsel söz varlığına da katkı sağlamışlardır. Bir Türkçe kelimenin ilk kez hangi yüzyılda veya hangi metinde görüldüğünün mümkün olduğunca kesin biçimde belirtilmesi, eseri benzerlerinden ayıran temel özelliklerden biridir.

Sözlükte her kelimenin belgelenmiş varyantları, ilk geçtiği tarih ve kaynak bilgisiyle birlikte sunulmaktadır. Bu sayede kelimelerin zaman içinde geçirdiği ses ve biçim değişimleri izlenebilmektedir. Örneğin xham (cam) kelimesinin xham, xhama, xhamë gibi varyantları, farklı dönemlerdeki kullanımlarıyla birlikte verilerek dilsel değişim süreci açık biçimde ortaya konulmuştur. Ayrıca sözlüğün sonunda yer alan Osmanlı Türkçesi dizin, yaklaşık 3.000 Türkçe kelimeyi içermekte ve araştırmacılara kelimeleri kaynak dil üzerinden takip etme imkânı sunmaktadır.

Eser, 2.800 madde başı ve yaklaşık 350 kaynaktan oluşan geniş bibliyografyasıyla alanının en kapsamlı çalışmaları arasında yer almaktadır. Kaynakların detaylı biçimde taranması, varyantların düzenli sunumu ve etimolojik bilgilerin güvenilirliği, çalışmanın bilimsel değerini artırmaktadır. Bunun yanı sıra sözlüğün hem Arnavutça-Türkçe hem de Türkçe-Arnavutça yönlü kullanıma imkân tanınması, araştırmacılar açısından önemli bir kolaylık sağlamaktadır.

Çalışma, yalnızca Arnavutçanın tarihsel söz varlığını ortaya koymakla kalmayıp, aynı zamanda Türkçenin Balkan dilleri üzerindeki etkisini anlamak açısından da önemli veriler sunmaktadır. Özellikle Osmanlı Türkçesinin taşrada kullanımına, kelimelerin hangi dönemlerde ve hangi bağlamlarda ödünçlendiğine dair sunduğu veriler, Türk dili tarihi açısından da dikkate değerdir. Bu yönüyle eser, Balkan dilleri arasındaki ortak söz varlığının incelenmesine katkı sağlamakta ve benzer çalışmalar için model teşkil etmektedir.

Dil, kültürel etkileşimin en önemli göstergelerinden biridir. Bu sözlük, Arnavutlar ile Türkler arasındaki yaklaşık beş yüz yıllık ilişkinin dildeki yansımalarını ortaya koyarak, bu etkileşimin niteliği hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Eser yalnızca bir kelime listesi sunmakla kalmamakta, aynı zamanda her bir unsuru tarihsel bağlamı içinde ele alarak Arnavutçadaki Türkçe alıntıların gelişimini izlemeyi mümkün kılmaktadır.

Sonuç olarak Buflı ve Rocchi'nin bu eseri, Arnavutça ile Türkçe arasındaki tarihsel dil ilişkisini ortaya koymada bir dönüm noktası niteliğindedir. Sunduğu kronolojik derinlik, metodolojik titizlik ve kapsamlı veri tabanı ile çalışma, Arnavutoloji, Türkoloji, Balkan dilbilimi ve etimoloji alanlarında çalışan araştırmacılar için önemli bir başvuru kaynağıdır.

Kaynaklar

Buflı, G. & Rocchi, L. (2021). *A historical-etymological dictionary of Turkisms in Albanian (1555 1954)*. Edizioni Università di Trieste (EUT).

Yayın Tarihi	30.06.2026
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Körleme
Benzerlik Taraması	%5
Yazar Katkısı	Sorumlu Yazar %100
Yapay Zekâ Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanmasında yapay zekâ araçlarından yararlanılmamıştır.
Etik Kurul Onayı	Etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir.
Çıkar Çatışması	Yayına dair çıkar çatışması durumu “Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansal Destek	Eğer varsa hibe bilgileri ve diğer mali destek kaynakları bu bölümde belirtilmelidir
Teşekkür	Teşekkür edilen bir kurum, kuruluş varsa burada belirtilmelidir
Atıf	Hoşca. F. (2026). Arnavutçadaki Türkizmlerin Tarihsel ve Etimolojik Sözlüğü (1555–1954). <i>BELGÜ Dil ve Edebiyat Dergisi</i> , 4, 69-72.
Publication Date	30.06.2026
Number of Reviewers	Preliminary Review: (Editor or Editorial Board Member) Content Review: Two External Reviewers
Evaluation	Double-Blind Review
Similarity Check	%5
Author Contributions	Responsible Author 100%
Use of Artificial Intelligence	This study was prepared without the use of artificial intelligence.
Ethics Committee Approval	Ethics committee approval is not required.
Conflict of Interest	A statement regarding any conflict of interest should be provided as: “Conflict of interest declared / not declared.”
Financial Support	If applicable, grant information and other sources of financial support should be stated in this section.
Acknowledgment	Institutions or organizations acknowledged should be mentioned here.
Citation	Hoşca. F. (2026). Arnavutçadaki Türkizmlerin Tarihsel ve Etimolojik Sözlüğü (1555–1954). <i>BELGÜ Dil ve Edebiyat Dergisi</i> , 4, 69-72.